

УДК 801.7

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-11.4>

МІФИ, ОБРЯДИ, РИТУАЛИ – ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ТВОРІННЯ

Бреславець Надія Олександрівна

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
вул. Тургенівська, 8/14, Київ, Україна*

Вознюк Людмила Анатоліївна

*викладач кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
вул. Тургенівська, 8/14, Київ, Україна*

Духовне начало в людині з'являється та розвивається за допомогою засобів і способів культури, облагороджуючи її душу. Поняття культури є дуже багатозначним. Сьогодні існує декілька визначень культури. Зазвичай під цим словом розуміють рівень духовного розвитку народу чи суспільства. Досягнення у мові, релігії, моралі, філософії, науці, мистецтві, системі освіти й виховання – сукупність цих видів людської діяльності і називають культурою. Культура передусім націлена на розвиток та виховання душі людини. Її символи – це міфи, звичаї, обряди, ритуали, характерні для язичницького та християнського уявлення про світ та людину. Міфологія допомагає інтерпретувати та осмислювати навколишній світ. Навіть у сучасному світі вона відіграє важливу роль у культурному та духовному житті людей. Міфологічна культура, рання культура слов'ян, трансформуючись протягом століть і тисячоліть, донесла до нас у вигляді мовних метафор, фразеологізмів, казок, білин, прислів'їв і приказок, ціннісну і символічну природу культури, як явища, несучи у собі міфоархетиповий початок культури. Національна мова є умовою, основою та продуктом культури, виразником особливої національної ментальності, в основі якої знаходиться культурно-історичний зміст. Вона є засобом усного й писемного спілкування нації. Через національну мову та культуру здійснюється вихід до світових цінностей, до людини як індивідуальності, формується особиста гідність та індивідуальна картина світу. Міфологія не втратила свого значення в нашому сьогоденні. Міфологічні аспекти знаходимо в релігіях народів світу. Дехто з сучасних композиторів, письменників, художників, скульпторів, психологів звертаються до міфологічних образів для інтерпретації та осмислення сучасних реалій життя суспільства. Людська душа здавна прагне гармонійного співіснування зі світом, а міф, на думку авторів, представляє цю гармонію через єднання з усім навколишнім і є частиною культури.

Ключові слова: культура, мова, архетип, символ, міф, обряд, ритуал, прислів'я.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Мова і культура тісно пов'язані. І навіть вивчення мови як такої в максимально можливому відриві від зовнішніх факторів так чи інакше все одно отримує вихід у культуру та соціальну практику. За твердженням Ф. де Соссюра, мова виступає структурним елементом певної культури і може розглядатися тільки в її полі (Ф. де Соссюр, 1998, р. 15). Міфи і сказання різних народів світу протягом багатьох століть передавалися з покоління в покоління, розвивалися, ускладнювалися, удосконалювалися, вбираючи в себе колективний досвід людства і відображаючи його уявлення про світопорядок, моральність і красу. Поняття «культура» багатозначне.

Аналіз останніх досліджень. Серед найбільш відомих науковців, які займаються

дослідженням цієї проблеми, варто назвати вітчизняних учених: Є.С. Аверінцева, Є.С. Маркаряна, Л.С. Кертмана, М.С. Кагана, В.М. Межуєва, А.С. Гуревича, Ю.М. Рєзніка та зарубіжних – А. Кребера, К. Клакхома, У. Беккета, О. М. Леонтєва, А. Д. Лихачова та ін. Так, наприклад, О.М. Леонтєв указував, що людина має індивідуальний та колективний (соціально-історичний) досвід, який є продуктом культури, становить суспільне явище (Леонтєв, 1968, р. 51). А Д. С. Лихачов стверджував, що культура – це величезне явище, що робить людей з просто населення народ, націю (Лихачев, 2006). Все, що є в людині як людині, постає у вигляді культури, яка є так само різнобічно-багатою та суперечливо-додатковою, як сама людина – творець культури та її головне творіння.

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є аналіз таких аспектів культури як міфи, обряди й ритуали, визначення їхньої ролі для духовного розвитку сучасної людини.

Культура – це одне з фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання; у науковій літературі існує безліч дефініцій. Одна з них, антропологічна, представляє культуру як сукупність результатів людської діяльності в усіх сферах життя, що утворюють і зумовлюють образ життя нації, етносу, соціальної групи людей і кожної окремої людини у будь-який конкретний період часу і трактує мову як результат культурного розвитку людства, частину культури, її носія, умову її подальшого розвитку і засіб її пізнання (Бігич, Бориско, Борецька, 2013, р. 418).

У науковій літературі вперше визначення культури було сформульовано Е. Тайлором (Тайлор, 1989), який розумів культуру як поняття, що включає знання, вірування, мистецтво, закони, мораль, звичаї, звички, набуті людиною в процесі життєдіяльності як члена суспільства, а також звичаї, ритуали, особливості спілкування між людьми, їх розуміння та перетворення світу. Це слово набуло статусу наукового терміна з другої половини XVIII століття. У 1960-ті роки сформувалася самостійна наука про культуру – культурологія, що виникла на межі філософії, історії, соціології, психології, лінгвістики, етнографії, мистецтвознавства, синтезуючи всі когнітивні параметри, які визначають суть культури.

Загальновизнаними критеріями визначення поняття культури є соціальна активність людини, історичний генезис культури, формування людської особистості, яка накопичує матеріальні та духовні цінності, характерні для певного соціального колективу. Причому колектив, навіть малий, неминуче культурно впливає на членів певної спільноти людей, поєднуючи їх своєю культурою та власною сукупністю цінностей. Що стосується малих соціальних груп, то до них застосовується термін «субкультура». Субкультури малих соціальних груп взаємодіють у полі культури вищого порядку, акумулюючи в національну культуру.

Культура сприймається як продукт соціальної, а не біологічної активності людини, яка накопичує і вносить у культуру певної спільноти свій внесок на кожному історичному етапі, вивчаючи особливості мови різних соціальних і вікових груп, формуючи людську особистість. У процесі занять з вивчення мови відбувається тісна взаємодія мови та культури її носіїв, що зумовлює соціо-культурний підхід, який забез-

печує використання мови в умовах певного культурного контексту на основі діалогу культур. Культурне середовище формується в конкретному соціально-економічному, географічному, етнічному та демографічному просторі, в якому, висловлюючись філософською мовою, присутні компоненти загального, особливого та одиничного, що дозволяють успішно виховувати в підростаючого покоління історичну свідомість та історичну пам'ять.

У соціальному аспекті доцільно розглядати культуру як форму колективного досвіду, певним чином систематизованого і структурованого, що передається від покоління до покоління, а, отже, такого, що піддається трансляції. Для існування певної (етнічної) культури важливими є історичні, економічні, природні та інші фактори. Міфи, легенди, символи, билини, сказання, думи, приказки, прислів'я становлять загальний культурний багаж нації. Людина входить у людство через національну індивідуальність, як національна людина, а не абстрактна людина, як українець, француз, німець чи англієць. Національна людина – більше, а не менше, ніж просто людина, у ній є родові риси людини взагалі і ще є риси індивідуально-національні (Бердяєв, 2004, р. 107).

Деякі вчені стверджують, що вся інформація зберігається та обробляється у вигляді образів – відбитих у пам'яті відображень об'єктів або внутрішніх візуальних картин. Інші вважають, що знання фіксуються у вигляді деякого ментального знака (коду), який виступає внутрішнім опосередковувачем вербального мислення, і, за необхідності, на основі ментального коду можна відновити й образ.

Менталітет є деякою глибинною структурою свідомості, включає закладене в підсвідомості – архетипи (Юнг, 1991), міфи («колективне несвідоме» за К. Г. Юнгом), яке не є результатом особистого досвіду, а успадковане людиною від предків, а також перекази, легенди, казки, сказання, билини, літописи, сформовані у процесі життєдіяльності, що поєднують духовні, вольові, інтелектуальні риси національного характеру, що об'єднують спільноти людей різних національних, соціальних, територіальних, лінгво-культурних, мовних особливостей (Маслова, 2004, р. 49).

Ю. М. Лотман писав, що символ – це пам'ять культури, що визначається екстралінгвістичними факторами. Його супроводжують високі смисли, він покликаний об'єднати зусилля громадських, племінних і національних колективів. Для людини мова символів зрозуміла, її не треба вчити, мовою символів можна розмовляти, її

поширення не обмежується якимись групами людей, тому що символ має архетипову природу і передаються нам на несвідомому рівні.

По К. Г. Юнгу (Юнг, 1991), протягом усієї історії людства створювалися первинні, початкові образи несвідомого, генетично фіксовані як стародавні образи і соціально-культурні ідеї (архетипи), у вигляді символів, міфів, вірувань – того «несвідомого колективного», що лежить в основі творчості, у творах літератури та мистецтва.

Слово міф грецького походження, воно означає «розповідь». Міфами прийнято називати фантастичні розповіді, засновані на релігійних віруваннях, у яких розповідається про богів, створення світу, «початку всіх речей», про явища природи, легендарних героїв; міфи виникали у всіх народів на стадії, коли людина, не володіючи науковими пізнаннями, відчувала своє безсилля в боротьбі з природою і створювала у своїй уяві надприродний світ. Зміст міфу для стародавніх людей був святим, хранителями міфів були лише «посвячені», зазвичай це жерці. Міф – усна розповідь; пройшли сторіччя і навіть тисячоліття, перш ніж з'явилися люди, які записували міфи, що дійшли до нас.

Відмінна властивість міфів у тому, що вони створювалися та існували тоді, коли все розказане в них сприймалося як беззаперечна істина. Міфи тлумачаться як символічне зображення природних явищ, як спогад про історичні події, як магичні тексти, що супроводжують обряди, як відображення процесів, що відбуваються в людській психіці. Сила емоційного впливу міфів на людину велика та безперечна; вже багато століть міфологічні образи впливають на розвиток культури та мистецтва різних країн, і є одним із джерел натхнення поетів, художників, композиторів.

Дія у міфах відбуваються у давні – «первісні» часи. Це не просто віддалена епоха, а особливий «прачас», який не піддається звичайному хронологічному визначенню. Сюжети багатьох народних сказань і міфів називають «вічними». Вони співзвучні будь-якій епосі, цікаві людям різного віку, соціального становища, рівня освіти. Найкращі міфи і сказання містять у собі філософський сенс, є джерелом пізнання, зберігають історичну пам'ять народу, мають цікавість сюжету, красу і поетичність образів, дають їжу для роздумів, пробуджують уяву, дарують естетичну насолоду.

Багато міфологічних персонажів відомі нам з грецької міфології, відомості про які дійшли до нас у величезній кількості пам'яток писемної літератури – художньої та наукової. Це й «Іліада» та «Одесія» Гомера, і «Теогонія» Гесі-

ода, і трагедії Есхіла, Софокла, Евріпіда, комедії Аристофана, грецька лірика, знамениті гомерівські гімни. Про грецьку міфологію розповідали і римські автори – Овідій, Вергілій, Горацій, Лукрецій, Тибул, Апулей.

Грецька міфологія була запозичена римлянами. Незважаючи на те, що про найдавніший період римської міфології відомо мало, нам знайомі персонажі давньоримської міфології – Янус, Помона, Квірін, Ромул, Рем та ін.

Міфологія стародавніх єгиптян збереглася в релігійних текстах. Це гімни та молитви богам, записи похоронних обрядів – їх можна побачити прямо на стінах гробниць – внутрішніх приміщеннях пірамід фараонів (так звані «Тексти пірамід»), на саркофагах («Тексти саркофагів»). Про вірування стародавніх єгиптян, про те, як проходили в стародавньому Єгипті релігійні свята, архаїчні слова та висловлювання, розповіли античні мандрівники-історики – Геродонт і Плутарх.

Відомості з міфології стародавніх германців дуже уривчасті, вони дійшли до нас завдяки працям низки стародавніх європейських істориків. Скандинавська міфологія збереглася досить добре: головні її джерела – збірка міфологічних та героїчних пісень «Стара Едда» та підручник поетичного мистецтва XIII століття «Молодша Едда».

На жаль, слов'янські міфологічні тексти не збереглися. Уявлення про слов'янську міфологію реконструюються вченими, які вивчають слов'янський фольклор, стародавні обряди, що зберегли у слов'янських мовах архаїчні слова та висловлювання.

Найдавніші перекази слов'ян розповідають, що на початку миру Мати-Земля та Батько-Небо вступили в шлюбний союз і породили бога вітру Стрибога, бога небесного склепіння Сварога та бога грози Перуна. Батько-Небо шанувався слов'янами як стародавній верховний бог. Його ім'я було Див, що означає «Сяючий»; за своїм походженням воно пов'язане з іменами Зевса, верховного бога греків, і Юпітера, верховного бога римлян. Див вважався батьком світу та інших богів, тому називався також Родом, покровителем кровних зв'язків.

Див – один із небагатьох богів, що представлявся слов'янам не у вигляді людини, а у вигляді казкового птаха, що сидить на вершині священного світового дуба. Сліпучо красиве було його оперення, що випромінювало світло (звідси – Жар-птиця і слово «диво»). Старовинні зображення малюють Дива птахом біля дерева життя з грудочкою землі в дзьобі – діставши її з морського дна, він створив сушу та її мешканців.

Перун. Старий Див із часом поступився місцем верховного бога своєму синові Перуну. Перун – міцний чоловік зі срібним волоссям, золотою бородою та вусами – роз’їжджав по небу в гуркітливій колісниці, запряженій білими цапами (громовержець). У руках у нього була сокира та стріли-блискавки. Він пас отари дошових хмар і карав грозою. Він допомагав воїнам та їхнім ватажкам – князям; його священне дерево – дуб.

Перун був вождем богів і владикою над усіма, але не меншу роль грав і його брат *Сварог*. Він викував небесне склепіння («сварга» у давньоіндійській означає «небо»), встановив перші закони на небі і землі та допомагав Перуну їх охороняти. Сварог – небесний коваль – навчив людей користуватися вогнем і став богом-провідником ремесел у слов’ян. Один із його синів – *Сварожич* – був богом вогню. Він скакав по небу на червоному коні зі списом у руках.

Інший син Сварога – *Дажбог-Сонце* – став першим царем землі, який мав дванадцять країн – дванадцять місяців. Дружиною його була Ранкова Зоря, а дітьми – зірки. Прислужували йому сім суддів (сім планет) та сім хвостатих вісників (комет).

Інші боги вважалися дітьми Дива, братами Перуна та Сварога – *Хорс*, бог сонячного диска, керуючий рухом небесного світила; *Ярило*, бог весняних сил природи; *Семаргл* – крилатий собака, що розносив накази верховного бога, і грізний *Стрибог*, король вітрів, швидкий і невловимий. Усі вони жили на небі та вважалися добрими, білими богами.

Слов’яни поклонялися і жіночим божествам – *Матері-Сирій-Землі*, дружині отця богів Дива; *Макоше*, володарці магії та чародійства, що пряде нитку людського життя; богині родчості *Ладі* та її доньці, богині весни, *Лелі*.

Пантеон [гр. pan-все + theos бог] – у стародавніх греків і римлян – храм, присвячений усім богам (Словарь иностранных слов, 1989, р. 367). («Усім богам ви храм створили...»), – писав поет В. Иванов «Пантеон», 90-ті роки ХІХ ст.) – сукупність богів, що зустрічаються в міфології того чи іншого народу, у тій чи іншій язичницькій релігії. Число богів у пантеоні ніколи не було випадковим. Зазвичай це улюблені стародавні числа, такі як, наприклад, число 12. В олімпійській міфології стародавніх греків пантеон богів містив 12 олімпійців. У багатьох міфологіях і стародавніх релігіях із пантеону богів виділяються три як верховні – у стародавньому Римі Юпітер, Марс, Квірін, трохи згодом Юпітер, Юнона, Мінерва. У єгиптян же була

потрійна трійця – дев’ятка (її називають також енеадою), у князя Володимира – шістка.

Як розповідає «Повість минулих літ», князь Володимир у 980 році в Києві, на гірці, яка тепер називається Володимирською, наказав встановити ідолів шести богів – Перуна, Стрибога, Дажбога, Хорса, Сімаргла та Макоші, що увійшли до офіційно визнаного князем Володимиром Святославовичем пантеону богів. Але простояли «кумири» недовго – до ухвалення християнства (988 рік).

На відміну від Перуна, бога княжої дружини, ні «скотий бог», ні Сварог, ні інші боги не увійшли до пантеону князя Володимира, хоча їхні імена згадують літописи; проте Велес був дуже шанований у народі. У християнську епоху покровителями худоби стали святі Власій, Нікола та Юрій (Георгій), які витіснили з народної свідомості Велеса.

Велес, Волос – у слов’янській міфології «скотий бог», покровитель домашніх, і навіть патрон диких тварин, який вимагає кривавих жертв, і тому називався білим. Дослідники вважають, що у своїх витоках масляничний обряд пов’язаний з поклонінням стародавньому божеству Велесу, у відання якого потрапляли важливі життєві справи та проблеми: пам’ять та шанування предків, створення та збереження сім’ї, турбота про збільшення потомства, сила здоров’я, добробут, а це означає – родючість, багатий урожай, плодючість свійських тварин. У період, що настав, відбувається отелення худоби, збільшується поголів’я, і таку радісну подію зустрічали з головними на той час білими продуктами: молоком, маслом, сиром, сметаною. Після тривалої перерви починали нестися кури, отже, збільшувалася і кількість яєць.

За даними білоруського етнофольклорного матеріалу, «центрального» день масляного тижня, четвер, називався «валоссе». Цього дня жінки прикрашали своїх підопічних: із вересу, гілочок журавлини плели подобу віночків, які прикріплювали на роги коровам, у роботу йшли паперові квіточки та навіть куплені стрічки. А чоловіки у масляний четвер займалися своєю справою – об’їжджали молодих коней, у гриви тварин впліталися стрічки, до дуги кріпилися дзвіночки.

Християнськими символами, поширеними в різних культурах, є цифри, що становлять *магію чисел*:

Цифра 2 у міфопоетичній системі сприймається символом бінарних опозицій та протиставлень, містить у собі ідею взаємодоповнення: земля-небо, верх-низ, день-ніч, світло-темрява, вогонь-вода, тепло-холод, чорне-біле... Ця цифра є також при визначенні та позна-

ченні багатьох категорій чоловічого та жіночого роду, парності, дуальності. Вона лежить в основі поняття «двійників», близнюків і виступає принципом симетрії. Сюди ж відносяться поняття «добро» та «зло». У народному уявленні «повне» і «порожнє» перебуває в бінарній опозиції, «повне» завжди асоціюється з багатством, достатком, а «порожнє» – з бідністю. Все повне пов'язувалося з поняттям «багато»: повне відро води, повне повітря, повний об'єм сїна. Поняття «повне-порожнє» лягли в основу багатьох дій, породили особливі правила, яких намагалися дотримуватися. Наприклад, не можна повертати порожній посуд, пляшку, відро. Обов'язково потрібно покласти туди шматочок хліба та кілька грудочок солі.

Наречена під час сватання на знак згоди на майбутнє заміжжя та побажання благополуччя майбутній рідні, після приїзду сватів, віддавала пляшку горілки, куди неодмінно насипала «жменьку зернятка». Перед виїздом до вінчання коневі під ноги виливали повне відро води – як символ родючості та самого життя. Зустрічали молодих теж із повними відрами води, щоб життя наповнювалося щастям. Під час ворожіння «на заміжжя» дівчата витягували соломинки з покритого даху: якщо соломинка опинялася з повним колосом, це обіцяло таке ж багате, міцне, наповнене всяким добром життя в шлюбі.

Сімка в цифровому коді відноситься до одного з найсильніших чисел, поширених у різних культурах (у германських культурах «дев'ять» є прототипом числа, яке було витіснене числом «сім»). Християнським символом сім є символ чогось надмірного: бог створив світ за сім днів, згадаємо також семиденні пости та сьомий день тижня – неділю, яка в християнстві набула сакрального значення. У давнину люди знали сім головних планет, у небі сяє сузір'я Великої Ведмедиці, що складається з семи зірок.

Ставлення до щастя пов'язані з поняттям «сьомого неба»; сім головних кольорів ми бачимо у веселці; сім нот живе у нотному стані; у віковій шкалі людини традиційно головними вважалися саме 7 років, потім – 14 та 21 (два, три рази по сім); «за сімома замками» – значить щось дуже приховано, міститься в глибокій таємниці; «сім п'ядей у чолі» – дуже розумний; «сім чудес світу» – щось незвичайне, створене давно і не дійшло до наших днів.

Ідеальну основу для весільного хліба становила суміш: борошно з семи будинків, сіль від семи господарок, яйця від семи курок, вода з семи джерел. Готовий новий будинок повинен стояти незаселеним сім днів: на 6-й день на ніч

у житло заносили свійських тварин, після чого вже переходила вся сім'я. Число сім знайшло відображення в багатьох народних прислів'ях і приказках: «сім бід – одна відповідь», «у семи няньок дитини без ока», «сім раз відмір – один раз відріж» та ін.

20 – 26 лютого – Масляний тиждень. І це ті сім днів, які залишилися від існуючого колись куди більш тривалого за часом свята, яке збігалося з Новим роком за східним календарем. Через збереження активних язичницьких рис за християнським церковним наказом було скорочено в середині XV ст. до тижневого терміну.

Наша Масляна, «фашнахт», «фашинг» – у німців, «менсопуст» і «запуст» – у поляків, знаменитий карнавал у Ріо-де-Жанейро, що виникли на різному етнічному ґрунті, є ніби близнюками-братами, які увібрали свої місцеві традиції та колорит, об'єднаними загальним посилом – проводом зими, розставанням із старим часом, яке обов'язково треба прогнати, наближаючи весну; у масляну суботу палахкотіло опудало Масляниці – по суті, так спалювали і проганяли саму зиму. Для вогнища кожен приносив з дому різні старі речі і кидав їх у велике спільне багаття – дії відкривали дорогу новому – весні.

Число 12 взагалі особливе. Кожен із 12 місяців року буває по-своєму особливим і неповторним, міг як обнадіяти, так і засмутити, приносити клопіт і турботи, так і обіцяти заслужений відпочинок після праці праведної. Доба поєднує у собі два символічні тимчасові відрізки по 12 годин – день і ніч. Ми говоримо про 12 основних православних свят; схиляємося перед дванадцятьма подвигами Геракла. У давні часи з 12 років дитина вступала в доросле життя: дівчаток готували до заміжжя, а хлопчиків відправляли з дому на навчання якомусь ремеслу. Цифра 12 часто зустрічається в традиційній народній обрядовості: наречена підшивала до вінка 12 стрічок, у деяких регіонах виставляли 12 різних «страв» як на поминки, так і на «святковий стіл». У громадському суді засідали 12 людей. У багатьох народів це число виступає одиницею міри при позначенні ваги та розміри (дюжина). Число 12 – парне та підтверджує закінченість та стабільність, саме через його символіку пов'язується воєдино космічний та земний порядок; воно несе в собі гармонійний початок і протиставляється хаосу «чортової дюжини».

Число «40» присутнє у найрізноманітніших обрядових діях дня 22 березня. У церковному календарі зазначено, що душі 40 севастьянських мучеників звернулися до 40 зграй

птахів, які повертаються з місць зимівлі на батьківщину та стають опікунами землеробів. У традиційному народному – «сороки» – це відкриття раю, звідки летять душі предків, втілені у птахів; це визволення сонця та тепла. Усі обряди дня уособлювали знищення перешкод та кайданів зимою та холодами, що обігрувалося у розламуванні дівчатами 40 дощечок, розриванні 40 шнурків або мотузок. Вважалося, що цього дня сорока приносить для свого гнізда 40 лозин. Господині готували «обрядове печиво» – 40 булочок у вигляді пташок з оком – родзинкою. В одну з булочок вкладали монетку – на щастя. Крім цього намагалися підстрибнути якомога вище, краще, якщо 40 разів; на гойдалках піднімали «дівчат» вгору, майже до неба, і пролетіти на гойдалках теж намагалися щонайменше 40 разів.

Обряд, ритуал (язичницький) – сформований упродовж дового часу звичай, який допомагає людині впливати на богів чи духів із єдиною метою отримати від нього допомогу; ритуал [лат. *ritualis* обрядовий] 1) сукупність та встановлений порядок обрядових дій при скоєнні будь-якого релігійного акту; 2) вироблений звичаєм або встановлений порядок скоєння чогось, церемоніал (Словарь иностранных слов, 1989, р. 446).

Виконуючи обряд – у суворій послідовності роблячи певні дії, вимовляючи відомі слова, – людина вступала в контакти з вищими силами чи духами, розмовляючи з ними тією мовою, яка зрозуміла богам чи духам.

Обрядова система кожного народу складалася впродовж довгого часу, багато в чому визначалася умовами його життя, культурою, релігією. Водночас у різних народів можна знайти подібні обряди.

У православному календарі 18 січня – Надвечір'я Богоявлення, Хрещенський святвечір. У народі вірили, що снігом, зібраним цього вечора, можна зцілювати недугу. Ним розтирали ноги, щоб зняти оніміння, обличчя, щоки, вуха – від головного болю та запаморочення, руки – від болю в суглобах та судом. Вважається, що з вечора 17 січня звичайна вода поступово змінює свій склад і до 19 числа, тобто самого Хрещення, ці перетворення досягають своєї найвищої точки. Чудодійною, живлющою водохресною водою окропляли новий будинок, господарські будівлі, бджолині вулики, а найголовніше – нею освячували поле, перед тим як кинути в землю зерно: «Святе Водохреще воду хрестило, світлоочистило і воду нагору пустило».

Хрещення Господнє або святе Богоявлення (19 січня) традиційно морозний час, хоча остан-

нім часом у це важко повірити. Але колись мороз тріщав так, що вода, яка пролилася з відра, замерзала на ходу і крижаними осколками падала на землю. Традиційно святкування Хрещення супроводжувалося купанням у крижаний ополонці – йордані. Ополонка вирізалася у вигляді хреста. Сам крижаний хрест піднімали на мотузках і ставили поряд з купеллю, що утворилася, а щоб не падав – підставу обливали водою для примерзання. Хрест фарбували червоним кольором – буряковим соком. Навколо встановлювали ялинки, обвішані червоними стрічками. Видовище виходило яскравим, вражаючим.

Раніше, напередодні Стрітіння Господнього в кожній оселі займалися виготовленням свічок. Робили їх зі свого домашнього воску: вірили, що тоді свічки набувають великої сили, щоб захищати все «своє». Обов'язковою вважалася наявність головної, найбільшої свічки – іноді вона мала вершків десять у довжину та 3–4 – завширшки. Таку свічку несли до церкви, старанно сховавши «від чужих очей» на грудях під верхнім одягом. Якщо громничні палаючі свічки в церкві дуже тріщать – це знак майбутніх сильних гроз. Свічки запалювали дуже обережно, щоб, не дай Боже, не погасли.

Але якщо розплавлений віск потрапив на руку, навіть не морщились, бо це добрий знак благодаті. Зазвичай громничних свічок заготовляли багато, адже вони, нарівні з водохресною водою, виступали необхідним атрибутом у всіх важливих справах протягом року. Їхнє горіння прирівнювалося до так званого «живого», тобто сакрального вогню. Велика свічка, що служила оберегом сім'ї, старанно ховалась від чужих очей і тільки в будинку. Шматочки розплавленого воску, що відпадали від неї, ретельно збирали і використовували як амулет – для себе або домашніх тварин, які потребували захисту.

15 лютого – Стрітіння Господнє («Стрічення», «Громниці») – тепер, навіть за мінусової температури, вже ймовірні великі грози. Адже настає справжнє зіткнення двох основних пір року – зими та літа, зустріч «старого» та «нового».

Серед різноманітних творів народної творчості особливе місце займають прислів'я та приказки: вони живуть у мові як її органічна частина, концентруючи в художньому образі явища життя й природи.

Зібрані воєдино прислів'я становлять звід суджень про життя народу, сукупність точних та гострих характеристик, спостережень та узагальнень, зроблених носіями мови; у прислів'ях відображені і помилкові, хибні

тлумачення навколишнього світу та істинні знання, які поступово накопичувалися та отримали образне вираження.

На думку В. І. Даля, відомого вченого діалектолога, етнографа і письменника, «прислів'я – короткий образний закінчений вислів, зазвичай ритмічної форми, повчального змісту; коротенька притча, ... судження, вирок, повчання, висловлене натяком і пущене в обіг, під чеканом народності»... «Прислів'я – обиняк, з додатком до справи, зрозумілий і прийнятий усіма. Приказка, за народним визначенням, квіточка, а прислів'я – ягідка (Даль, 2013, р. 4).

Прислів'я – короткий образний закінчений вислів, зазвичай ритмічний за формою, повчального змісту. Приказка – образний вираз, зазвичай алегоричного змісту, не є цільною фразою, пропозицією, чим відрізняється від прислів'я.

Прислів'я – приказкові висловлювання не складаються в момент промови, а відтворюються в готовому вигляді; не конструюються за правилами, а вилучаються комунікантами з пам'яті як цілісний вираз, що вживається в певних умовах, тобто вони відтворюються, мають високу частоту вживання в різних сферах комунікації (за термінологією В. Л. Архангельського «загальноживані» прислів'я) (Архангельский, 1964).

Прислів'я використовують у своїй промові політичні діячі, промовці, письменники, педагоги, вчителі, народ, особливо ті його професійні та вікові категорії, яким властиво повчати, роз'яснювати та полемізувати. У цьому полягає важлива соціальна характеристика прислів'я-

приказкових виразів. Завдяки дидактичній комунікативній функції прислів'я реалізуються як мовленнєвий акт умовляння, настанови, заохочення, докору та оцінки відповідно до характеру ситуації.

Прислів'я має високий рівень образності. У ньому часто наводяться вигадані та конкретні епізоди. Цей стилістичний прийом використовується для посилення повчального характеру висловлювання. Основними функціями прислів'їв є кумулятивна функція – фіксація та зберігання в мовних одиницях інформації про осягнуту людиною дійсність; дидактична функція – директивна, безпосередньо направляюча, що впливає, а в перспективі виховує і формує особистість. Лаконічність тексту прислів'я визначає соціальні норми поведінки, прийняті в даному мовному колективі та закликає до дотримання цих норм.

Таких свідчень живучості старовини можна навести багато. Слов'янська міфологія, увійшовши в билини, казки, влаштовуючись в обрядах і ритуалах, стала складовою культури і живить творчість нашого народу. Прислів'я – приказкові висловлювання є однією з мовних форм і передачею суспільного досвіду, а також висловлюють особливості сприйняття індивідуумом навколишньої дійсності. У процесі залучення людини до культури, в антропологічному, історичному аспектах створювався специфічний людський спосіб пізнання навколишнього світу, формувалася система абсолютних цінностей та ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке: Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1964. 315 с.
2. Бердяев Н.А. Национальность и человечество. Судьба России. Кризис искусства. Москва, 2004. С. 101–109.
3. Даль В.И. Пословицы и поговорки. Из сборника В. Даля . М., 2013. 59 с.
4. Леонтьев А.Н. Культура, поведение и мозг человека. *Вопросы философии*. 1968. № 7. С. 51.
5. Лихачев Д.С. Избранные труды по русской и мировой культуре. СПб., 2006, 416 с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 208 с.
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт. 2013. 590 с.
8. Мифология: В 2 кн. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1994. Кн. II, 416 с.
9. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. Москва: Рус. яз. 1989. 624с.
10. Соссюр Ф. Де. Курс общей лингвистики. М., 1998. С. 15.
11. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. М., 1989.
12. Юнг К.Г. Архетип и символ. М., 1991. С. 213.

REFERENCES

1. Arkhanhelskyi, V.L. (1964). Ustoichivye frazy v sovremennom russkom yazyke: Osnovy teorii ustoichivyykh fraz I problemy obschei frazeologii [Set phrases in modern Russian: Fundamentals of the theory of set phrases and problems of general phraseology]. Rostov n/Donu: Izdatelstvo Rost.universiteta. [in Russian].
2. Berdiaev, N.A. (2004). Natsionalnost I chelovechestvo. Sudba Rossii. Krizis iskusstva [Nationality and humanity. The fate of Russia. Crisis of art]. Moscow. P. 101-109. [in Russian].
3. Dal, V.I. (2013). Poslovitsi I pogovorki. Iz sbornika Dalia [Proverbs and sayings. From the collection of V. Dal]. [in Russian].
4. Leontev, A.N. (1968). Kultura, povedenie s mozg cheloveka. Voprosy filisofii [Culture, behavior and the human brain. Questions of Philosophy]. №7. P.51. [in Russian].
5. Likhachov, D.S. (2006). Izbrannye trudy po russkoi I mirivoi kulture. [in Russian].
6. Maslova, V.A. (2004). Lingvokulturologiia: Uchebnoe posobie dlia vysshykh uchebnykh zavedenii. 2 izdanie [Lingvokulturology]. Moscow. [in Russian].
7. Metodyka navchannia inozemnykh mov I kultur: teoriia I praktyka: pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh I linhvistychnykh universytetiv /Bihych O.B, Borysko N.F. [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]. Kyiv. [in Ukraine].
8. Mifolohiia: v 2 kn [Mythology]. Saratov: Izdatelstvo Saratovskoho universiteta. [in Russian].
9. Slovar inostrannykh slov. 18 idaniie [Dictionary of foreign words]. Moscow. [in Russian].
10. Sossiur, F De. (1998). Kurs obschei linhvistiki. [General Linguistics Course]. Moscow. P. 10. [in Russian].
11. Tailor, E.B. (1989). Pervobytnaia kultura [Primitive culture]. Moscow. [in Russian].
12. Yunh, K.H. (1991). Arhetyp I symvol [Archetype and symbol]. Moscow. P. 213. [in Russian].

MYTHS, CUSTOMS, RITUALS – REPRODUCTION OF CULTURAL CREATION

Breslavets Nadiia Oleksandrivna

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes

National Pedagogical Dragomanov University

8/14, Turhenivska Str., Kyiv, Ukraine

Vozniuk Liudmyla Anatoliivna

Lecturer at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes

National Pedagogical Dragomanov University

8/14, Turhenivska Str., Kyiv, Ukraine

The spiritual principle in man appears and develops with the help of means and methods of culture, ennobling and elevating his soul. The concept of the culture is very ambiguous. Today there are several definitions of the culture. Usually this word is understood as the level of spiritual development of a nation or society. Achievements in language, religion, morality, philosophy, science, art, education and upbringing are a set of these types of human activities and are called a culture. Culture is primarily aimed at the development and education of the human soul. Its symbols are myths, customs, rituals, characteristic of pagan and Christian ideas about the world and man. Mythology helps to interpret and comprehend the world around us. Even in the modern world, it plays an important role in the cultural and spiritual life of people. Mythological culture, the early culture of the Slavs, transformed over centuries and millennia, brought to us in the form of linguistic metaphors, phrases, fairy tales, epics, proverbs and sayings, value and symbolic nature of the culture. The national language is a condition, basis and product of the culture, an expression of a special national mentality, which is based on the cultural and historical content. It is a means of oral and written communication of the nation. Access to world values, to man as an individual is carried out through the national language. It helps to form personal dignity and an individual picture of the world. Mythology has not lost its significance in our time. Mythological aspects are found in the religions of the peoples of the world. Some of the modern composers, writers, artists, sculptors, psychologists turn to mythological images to interpret and comprehend the modern realities of society.

The human soul has long sought harmonious coexistence with the world, and the myth, according to the authors, represents this harmony through unity with everything around and is part of the culture.

Key words: culture, language, archetype, symbol, myth, customs, ritual, proverb